

PRVI SVJETSKI RAT KROZ NOVINSKE ČLANKE *GLASNIKA ŽUPANIJE POŽEŠKE*

Vesna Vlašić

*Glasnik županije požeške*¹ tiskovina je čije je izlaženje počelo prvim brojem 4. srpnja 1891. i trajalo neprekinuto do 1919. godine, točnije do 25.

---

¹ Kraljevićevim *Slavoncem* počinje povijest požeške periodike no do ponovnog izlaska novina u Požegi prošlo je više od četvrt stoljeća. Prvi broj *Glasnika županije požeške* izlazi 4. srpnja 1891., kao list za pouku, gospodarstvo, društveni i javni život, u kojem su tiskani kulturni i književni prilozii. Lavoslav Kleinu, koji je bio glavni i odgovorni urednik, pomagao je profesor požeške Gimnazije Makso Kuntarić, koji je objavljivao u *Glasniku* svoje prijevode iz slavenske književnosti. Urednici lista bili su Adolf Hoffer 1904. – 1918. te 1919. godine kraće vrijeme prof. Ivan Kovačević i profesor Makso Kuntarić. *Glasnik županije požeške* pokrenut je kao izvanstranački list i dugo se kao takav i održao te svojim načinom uređivanja i rubrikama bio primjer požeškim novinama koje su kasnije izlazile. Tehničko uređivanje bilo je, za tadašnje uvjete, na visokoj razini posebice stranice s reklamama. Od tema najviše je bilo podataka o životu brojnih požeških društava. *Glasnik županije požeške* tijekom razdoblja svog izlaženja (1891. – 1919.) imao je zacrtani smjer. Život Županije u raznim je razdobljima imao odraza i na sadržaj lista, ali Županija nije nikada imala izravan utjecaj na njegovo pisanje. *Glasnik* je bio stalno u službi razvoja hrvatske narodne misli, promidžba za hrvatska kulturna

listopada kada je tiskan posljednji broj. Osnivač *Glasnika županije požeške* bio je tiskar i knjižar Lavoslav Klein, koji je u počecima objavljivanja bio glavni i odgovorni urednik. List je tiskan u tiskari koju je Klein preuzeo od Miroslava Kraljevića. U razdoblju koje ćemo istraživati, u vremenu Prvoga svjetskog rata, glavni urednik bio je Adolf Hoffer. *Glasnik* je za vrijeme u kojem je izlazio bio iznimno kvalitetan načinom uređivanja i rubrikama i kao takav poslužio kao primjer požeškim novinama koje su kasnije nastajale. Zanimljivo je kako u *Glasniku županije požeške* nije objavljena niti jedna fotografija. Tekstovi koji su objavljivani odnosili su se na Požegu i šire područje Županije no objavljivali su se napisi koji su se odnosili i na važnije događaje u državi te je bio u stalnoj službi razvoja hrvatske narodne misli. Što se tiče lokalnog dijela, list je poslužio kao propaganda za kulturna društva i narodne starine.

Prateći novinske napise iz prve ratne godine saznajemo kako grad doživljava promjenu u upravnom ustrojstvu jer je imenovan Vladin povjerenik kojemu je zadaća skrbiti za javni red i sigurnost te osiguravati logističku podršku za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Od kraja srpnja 1914. na funkciji povjerenika je Dragan pl. Trnski, dotadašnji požeški župan. Osim toga, resorno državno ministarstvo moglo je ograničiti uporabu »sumnjivih« predmeta ili naložiti kućnu premetačinu u potrazi za oružjem, puščanim prahom ili streljivom. Odobreno je pregledavanje sumnjivih pisama, kao i novina te se »problematični« brojevi nisu smjeli distribuirati privremeno (na nekoliko sati dok se ne bi pročitali označeni članci), ili trajno. Tijekom srpnja 1914. god. počela je mobilizacija što je prouzročilo odlazak većine muškaraca iz Požege. Time je stvoren problem – nedostatak redarstvenika te su tu funkciju preuzeli članovi Dobrovoljnog vatrogasnog društva postajući Građanska straža, a raspoznavali su se po trobojnic

---

društva, narodnu starinu i narodne ustanove. Od studenoga 1918. do siječnja 1919. list se zove *Glasnik mjesnog odbora Narodnog vijeća*, a nakon toga uzima staro ime. Posljednji broj *Glasnika* izašao je u javnost 25. listopada 1919.

grbom Požege na lijevoj nadlaktici. U *Glasniku* je objavljen članak kojim je zabilježen odlazak domobrana iz Požege:

U četvrtak prije podne bili smo svjedoci jednom rijetkom svečanom činu. Odlazilo je iz našeg grada u svoje odredište domaće vojništvo. Već u osam sati izjutra skupilo se mnoštvo općinstva na Trgu Franje Josipa, a oko 9 sati bijahu ovdje sabrani predstavnici svih mjesnih oblasti zajedno s presvijetlim gosp. Velikim županom Draganom vitezom Trnskim, na čelu svećenici svih vjeroispovijesti, gradsko poglavarstvo s gradskim velemožnikom Edom Kürschnerom, vatrogasni zbor pod zastavom i glazbom, mnogobrojne gospodje i gospoda i dr. Kad se vojništvo sabralo, izrekao je odlučnu i zanosnu besjedu mjesni bataljunski zapovjednik major pl. Delić. Rekao je otprilike ovo:

Domobrani!

Naš dobri vladar, car i kralj Franjo Josip I zove vas u boj, u pravedan boj protiv razbojničke države Srbije i zove vas da je željezom u ruci dovedete na pravi put reda i zdrave politike, da je privedete na kajanje. Tu zločinačku državu treba kazniti za njezine zločine i zato podjite u boj taj kao junaci, da prolijevate krv za našega dobrog kralja, za drevnu našu monarhiju i za našu užu domovinu Hrvatsku i Slavoniju. Vi idete u boj da vršite pravdu. Zato čuvajte nemoćne, starce i djecu, a poštujte žene i svakoga onog štedite koji nosi znak križa dokle ne upotrebljava oružje protiv vas. Tako isto štedite parobrode, željezničke vlakove i zgrade, dokle iz tih istih parobroda, vlakova i zgrada ne upotrebljavaju oružje protiv vas.

Gradonačelnik E. Kürschner izrekao je ovaj govor:

Naš dobri i sijedi kralj Franjo Josip I pozvao vas je pod bojne zastave i zapovjedio vam da podjete protiv neprijatelja, koji je skrivio u povijesti čovječanstva besprimjeran zločin i protiv kralja i protiv doma našega. Vojnici! Podjite u sveti taj boj, da osvetite kralja svog i

*da osvetite napadaje na dom naš i mačem svojim i čvrstom desnicom oborite neprijatelja u prah, na koljena! U boj vojnici, u poklik bojni i da živi Njegovo Veličanstvo kralj i gospodar Franjo Josip I. Da živi jedna i neraskomadana domovina Hrvatska.*²

U *Glasniku* je te 1914. god. izlazila rubrika Pisma s ratišta. Pisma su dragocjena svjedočanstva o različitim doživljajima rata, o sumnjama, patnjama, strahovima, hrabrostima. U broju 39. objavljeno je pismo ratnika napisano 3. rujna 1914. godine, a upućeno je s Drine obitelji u Požegu:

Slatki su to časovi, kada poslije napora i umornosti gdje god u hladu da pišem svojim milim i dragima, koji su na domu, a koji na nas amo bojovnike misle, strahuju za nama i blagosiljaju nas.... Zdravlje me dosad, hvala Bogu dobro služi. I sam se čudim! Lako se podnose marševi od 30 do 40 km na dan («Gewaltmärsche») po užasnoj vrućini, a za izmjenu noćni marševi po neprohodnim šumama, krševima i gudurama, gdje nema ni puta ni staza. A konaci tek kakovi su! Kad bi prije sudija ovako konačio, sigurno bi mogao liječnik konstatovati sutradan kod mene bilo upaljenje pluća bilo porebrice ili užasnu nahladu i nazimu. A sada! O kako je pod šatorom vruće, zagušljivo, sparno. Ima doduše jela napretek; jednolično pa dobro. Već 36 dana govedina i riža uz komisini hljeb, pa šta ćeš bolje.... O našim ratnim operacijama, niti vam sada mogu, a niti smijem da pišem.... No tek ću vam spomenuti o jednoj – prvoj mojoj – bitci kod mjesta Tupci na srpskoj granici. Bilo je to 17. kolovoza uoči kraljeva rođendana. Marširali smo jednom dolinom, a okolo su lijevo i desno šumovita brda. Vodili smo sobom 5 ljudi talaca, koji su nas kao dobri poznavачi vodili i ujedno uvjeravali, da nigdje nablizu nema neprijatelja. Medjutim najednom zagroktaše puške s visova na nas. Čini mi se da je sasvim nemoguće opisati ono čuvstvo, koje me u taj kobni čas obuzelo. Ali i neprijatelj je hrabar. Drži

---

² *Glasnik županije požeške*, 8. VIII. 1914., broj 32.

se već dva sata i ne uzmiče ni pedlja. Mi napredujemo stopu po stopu prema visini. Pijuću i zuje puščana zrna iznad naših glava, pokraj nas, svuda. Jedno se zrno očeša o moju sablju. Trgoh malo nogom pa sa svojim vodom dalje! Imademo već i gubitaka! Nekoliko teže i lakše ranjenih ostade za nama. Zamalo pade bogme jedan mrtav pogodjen u srce; drugoga opet raznese neprijateljska bomba. I u tom času kao da nam je sunula jedna te ista misao – bez komande jurnusmo naprijed! Jurišasmo s burnim uzvicima hura!, i neprijatelj je bio skršen uništen i rastepen. Položaje smo dobili, a imadosmo doduše i gubitaka, 14 do 15 mrtvih i 60 ranjenih, no neprijatelj deset puta više.

Priopćio J. K.³

U *Glasniku* broj 43. objavljeno je pismo s ratišta koje nosi nadnevak 4. listopada 1914. Pismo je svojoj obitelji uputio zahvalan sin M. Upravo mu je na ratište stigao paket od kuće za koji zahvaljuje. Također piše kako mu je silno teško, koliko je noći probdio ležeći u vodi, drhteći od zime i moleći Boga da ga riješi teških muka:

Nema ni jedne sekunde, kad ne moram smjelo da gledam očitoj smrti u lice. Evo sad ti pišem u svom dekungu, a lijevo i desno samo sike zrak od eksplozija neprijateljskih šrapnela i granata. Naučeni su živci moji na tu paklenu muziku, pa hladno promatram učinak neprijateljske vatre, uzdahe ranjenih i blijeda lica mrtvih – i gle – mene ne može ni jedna neman da zahvati...⁴

U pismu se opisuju događaji iz 14. i 16. kolovoza. Temperature su bile jako visoke i autor pisma se jedini usudio otići do izvora po vodu, a izvor se nalazio na neprijateljskoj liniji:

Digao sam se, uzeo posude i kroz kišu taneta potpuno uspravan otišao do izvora. Tako sam išao od rojne pruge i natrag pet puta. Ne znam

---

³ *Glasnik županije požeške*, 28. IX. 1914., broj 39.

⁴ *Glasnik županije požeške*, 1914., broj 43.

*kako živ ostadoh! Zujalo mi oko glave i oko čitavog tijela, a granate su bacale zemlju oko mene visoko u zrak!*⁵

Drugi događaj za koji je odlikovan autor pisma, inače vojnik 53. regimente, zbilo se 16. kolovoza. Užasna sparina toga dana pretvorila se u nevrjeme:

*Vjetar je lomio granje, smračilo se. Nastane panika, zbrka, a ja se nadjem na kojih 50 koraka s pet momaka i jednim zastavnikom sam samcat gotovo na vrhu brda, a lijevo i desno počeli su se naši povlačiti. Utom iz zasjede poleti prema meni jedan neprijateljski vojnik i već mi se zablješti bajunet pred prsima. Hvala mojoj sabranosti parirao sam spretno, naperio i odapeo pušku. Usred čela pogodjen sruši se nesretnik pred mojim očima. Sad dojadi sa strane čitava četa, ogledam se, sam sam! Bio sam umalo dopao neprijateljskih ruku. Pušku složim na prsa i posjednem na zemlju te se stanem spuštati u ponor. Kako je bilo sklisko od kiše, nadjem se duboko u grmlju sav izdrapan. Ne znam kako se nijesam sav izlomio. Još par koraka i u jednom šamcu opazim do 1500 naših vojnika kako zgureni leže. Zapovjedim doslovno: Čekajte dolje! Naprijed jer je inače naša regimenta potučena. Na konju je tu komandu čuo major 3. bataljuna. Ja ih povedem ispod brda skrivene od neprijateljske flanke. Tu je bio i njihov top i strojevena puška. Silnu vatru otvori naših 1500 pušaka. Sad se neprijatelj smeo i počeo bježati. A mi pucaj! To sam javio frontalnoj grupi, pa se i ona vrati i učini energičnu ofenzivu. U 9 navečer pobijedismo neprijatelja, jednom mojom akcijom. Naših je ostalo mrtvih i ranjenih, mene nije ni zrno pogodilo.*⁶

U *Glasniku* iz 1915. godine objavljeno je pismo ranjenog Požežanina T. On je ranjen na ruskom frontu, a pismo je napisano u bolnici u Beču:

---

⁵ Ibid. pod 3.

⁶ Ibid. pod 3.

Dne 15. prosinca počeo je Rus uzmicati na cijeloj fronti. Mi smo ga progonili danju i noću i slijedili do mjesta gdje se zaustavio. Mjesto P. otprilike nalik je veličinom i položajem na rječicu V. koja je otprilike 30-40 metara široka na grad Požegu. Iza nje protegao se pašnjak kao naše ciglane, a na njem se nalazili Rusi. Mi smo bili pred tom rječicom.⁷

U nastavku je pisma opis zapovijedi za ratnu operaciju koja je uslijedila i tijekom koje je došlo do ranjavanja Požežanina F., pisca ovog pisma:

Poslije nekoliko koračaja prasne šrapnel koji jednim komadom pogodi desnu stranu moje glave. Odmah sam zbacio sa sebe telečak, izvadio omot kojim me je povezao moj kadet i tad me ostavio. Još sam izvadio pokrivač iz telečka i ponesao pušku te pošao prema mostu odakle sam došao. No to je bilo odaljeno po sata. Krv je iz oka šibala te me svega oblila, a zamalo te mi se počne i lijevo neranjeno oko zatvarati od velikoga otoka. Ne mogavši doći kuda sam mislio, legnem u prvu grabu te zaspim. Kad sam se probudio oko ponoći, nadjem se u P. medju svojim, gdje su mi već bili ranu povezali. Veselilo me, što nisam bio zarobljen. Naši su dobivši pomoć, neprijatelja uskoro potisnuli. Oдавle sam pošao u Krakov gdje je bila izvedena operacija s uspjehom, a sada se nalazim na klinici u Beču, te mi je ovdje vrlo dobro samo mi je desno oko izgubljeno.⁸

Mladi liječnik pisao je svojoj djevojci Požežanki G. pismo s ruskog ratišta gdje joj vrlo slikovito opisuje kako izgleda prva crta bojišnice koju on uspoređuje s malim naseljem te rovove naziva podzemnim stanovima. Kako bi joj što bolje ilustrirao život na bojišnici, govori o tome kako oni izdaju novine i čak jedan humoristički list.

---

⁷ *Glasnik županije požeške*, 1915., broj 5.

⁸ *Ibid.* pod 6.

Ovom sam se prilikom mogao uvjeriti kako je život naše momčadi i časnika u podzemnim stanovima sasvim zgodan rekao bih gotovo udoban. Najvažniji su streljački jarci. Jarak je dubok, da bude samo slobodan izgled proti ruskoj poziciji, metar je širok i krivuljasto načinjen.... Ovaj jarak samo služi za zaštitu i sigurno gradjenje jer kada je boj ili dvoboj, stoji vojnik sasvim mirno i puca kroz svoju šartu, pak se rijetko dogodi da u jarcima bude tko pogodjen. Ali se ovaj jarak drži kao glavna ulica cijelog podzemnog uredjenja. Kao nastambene prostorije služe iz ovog jarka izdubeni tzv. dekungi.... Jedan časnički stan izgleda otprilike ovako: Na ulazu su vrata, kraj vrata prozor koji se i otvoriti može, desno i lijevo izbačena zemlja, da bude na taj način divan za počinak, na njem ima mnogo slame, pokrivač i jastuk, dakle sasvim dobri kreveti. U sredini jedan lijepi stol, a u kutu tzv. rojna peć. Na stijenama vise svete slike koje imade u pobožnoj Poljskoj i u najsiromašnijim kućama dosta. Jedan poručnik imade u svom dekungu živu golubicu pa mjesto krletke imade jedna jama u zemlji koja imade drvene prečke. Cio dekung prekrit je daskama i zemljom.... 200 koraka pred ovim šancima nalazi se bodljikava žica s koljem. Ispod tih od glavnog šanca vodi tzv Laufgraben. Moj kapetan koji me vodio reče da se tu smije samo šaptati jer su Rusi udaljeni 200 koračaja. Dobra volja raste u dekungima, jarcima i kasarni.... I u ovim se podzemnim stanovima izdavaju novine, što više i jedan humoristički list.⁹

Nadalje piše o lijepim natpisima koji se tu nalaze i o atmosferi koja je gotovo idilična. No pismo ne završava u tonu u kome je započelo, dan nakon što se mladi liječnik vratio s prve crte u ambulantu u pozadini donijeli su mu ranjenika kojemu su morali odsjeći nogu. Bio je to kapetan koji ga je vodio po frontu.

---

⁹ Glasnik županije požeške, 1915., broj 9.

Jedan Požežanin primio je iz ruskog zarobljeništva razglednicu datiranu 5. svibnja 1915. iz Kazanjske gubernije, Rusija. Razglednicu su potpisali Ivan Anić, Dušan Dujak i Ignjac Gajer iz Velike, naselja u blizini Požege.

Znajući da ti koji si svom bližnjem u svakoj nuždi prvi u pomoći, uvjeren sam, da nećeš zbaciti molbe, zaslužjenika koji su nakon osmomjesečnih ratnih patnji i samoprijedora, boreći se za kralja i domovinu, prezirući smrt hitali u najgušće redove protivnika i na sam blagdan Uskrsnuća pali u ropstvo. Pak dragi prijatelju apeliram u svoje i još dva plaći druga na tvoju požrtvovnost i dobru volju te se uz pripomoć drugih domoljuba sjetiš na nas kojim krajcarom. U ovoj karti, niti mi je moguće, niti smijem pisati sve, možeš si donekle zamisliti biti robom u tuđini bez ičega i ikoga.¹⁰

Nakon objave pisma, uredništvo *Glasnika* dodalo je kako primaju novčane darove za ove zarobljenike koje će putem Hrvatske štedionice odaslati, a imena darovatelja *Glasnik* će objaviti. Nakon različitih pisama s ratišta (obitelji, djevojkama), pisama ranjenika, pisama iz zarobljeništva *Glasnik* je objavio pjesmu koju je napisao vojnik koji se sprema na bojišnicu.

*S puta na ratište
Dragi baja,
Baš sam sio da ti pišem
I život olovkom rišem
Al nemam dosta kada
Jer na put krećem sada.
Sutra ćemo opet dalje
Kamo nas već naš kralj šalje.
Da branimo dom i njega
Zato nam daje svega*

---

¹⁰ *Glasnik županije požeške*, 1915., broj 10.

*Ne fali nam
Al baš ništa
Kako ono veli Pišta
Napred zato u boj sveti
Dolje Rusi ti prokleti
Dragan Tošo¹¹*

Tijekom prve godine rata (1914.) u *Glasniku* se može pročitati kako su u Požegi realizirana dva velika projekta. Prvi je pruga Požega – Velika koju je proglasio otvorenom za javni promet kr. vrhovni nadzornik za željeznice i brodarstvo Stjepan Vigyazo, a veliki župan uz izraze zadovoljstva iskazao je i želju za skorom gradnjom pruge prema Slatini. Drugi značajan događaj je izgradnja kanalizacije za centar grada. Zanimljivo je kako je gradnja kanalizacije uzrokovala veliko blato u jesensko vrijeme na gradskim ulicama. Jednostavno rješenje – nasipanje pijeska koje se prakticiralo ranije, nije bilo moguće jer u gradu nije bilo vozača (kao ni kolara) pa nije imao tko dovesti pijesak. U rujnu je na bojištu u Srbiji poginuo prvi Požežanin u Prvom svjetskom ratu – Vladimir Mazuth.

Posljednje mjesece godine obilježava dolazak prvih ranjenika, u *Glasniku* broj 40 opisan je dolazak vlaka s ranjenicima u Požegu. Njih 106 smješteno je u bolnicu, a ostatak u biskupijski orfanatorij. Njima je na usluzi bio cijeli niz dobrovoljki (gospođa i gospođica) koje su pomagale previjati ih, hraniti, ali i razgovorom im davale utjehu. Crveni križ i razna dobrovoljačka društva, te škole bili su iznimno aktivni u skupljanju dobrovoljnih priloga. Priloge je skupljalo i svećenstvo, tako članak iz 1914. god. donosi informaciju kako su svećenici i parosi sakupili u narodu rubeninu namijenjenu našim vojnicima. Godinu 1914. u Požegi je obilježio slogan »Tko brzo daje, dvostruko daje«. Na tom je tragu bila akcija »Dadoh zlato za željezo« u kojoj su ljudi davali zlatninu, a dobivali željezni prsten sa

---

¹¹ *Glasnik županije požeške*, 1915., broj 24.

spomenutim natpisom. Cilj akcije bio je prikupljanje sredstava za obitelji poginulih. Što se tiče zdravstvenog stanja, zabilježena je epidemija šarlaha. Na kuće zaraženih stavljale su se crvene oznake, a na oglasnoj ploči Gradskog poglavarstva postavljala su se imena zaraženih obitelji kako bi se spriječilo širenje epidemije.

Za drugu ratnu godinu, prateći članke iz *Glasnika* možemo reći kako je razvidna sve veća neimaština građana, a bilježe se i različita poskupljenja, naročito mesa, masti i mlijeka. Upravo je nedostatak mesa doveo i do donošenja propisa poput zabrane kupovanja stoke za strance na gradskim sajmovima prije 11 sati. Kako financijski problemi nisu mučili samo građane nego i gradsku vlast, kazuje gradska odluka o prodaji arhivskog vina čime se htjela napuniti gradska blagajna. Još jedan dokaz siromaštva je i odluka vladina povjerenika za županiju Dragana viteza Trnskog kojom se zabranjuje nošenje dukata i svile, želeći tako spriječiti ženski svijet da u ratno doba troši teško zarađeni novac:

Zabranjuje se ženskom seljačkom svijetu (djevojkama i ženama) nošenje svilenih oprava, sukanja i marama, a isto tako i nošenje dukata kao uresa pod vratom ili inače na tijelu. Prekršitelji ove odredbe, a isto tako i matere nedoraslih djevojaka koje bi se ogriješile o ovu naredbu, bit će kažnjene po nadležnoj političkoj oblasti prema cesarskoj naredbi.... Ova se odredba ima prikladnim načinom proglasiti, da se narod odvrne od suvišne i ubitačne ženske gizde, koja i onako već dugo vremena podgriza život našeg naroda.¹²

Ranjenika je sve više pa gradska vlast želeći im vrijeme oporavka učiniti podnošljivijim donosi hvalevrijednu odluku o Analfabetskom tečaju oporavnog odjela u Požegi. Isto tako ranjenicima je upriličena svečanost Badnjaka u bolnici podružnice Crvenog križa. Godine 1915. zabilježena su prva zarobljavanja Požežana diljem svijeta (Turkmenistan, Sibir,

---

¹² *Glasnik županije požeške*, 1915., broj 10.

Mandžurija), a u Požegu dolaze i vijesti o odlikovanjima naših vojnika za hrabrost na raznim ratištima. Iz članaka objavljenih u *Glasniku* saznajemo kako u Hrvatsku stiže 10 000 ruskih zarobljenika koji će raditi na gospodarskim poslovima, dio njih dolazi u Požegu i rade poljoprivredne poslove. Zabilježeno je i nekoliko pokušaja bijega ratnih zarobljenika, a putem *Glasnika* objavljen je oglas koji je nudio nagradu za uhićenje. U ratnoj 1915. godini u Požegi je izgrađena Kaznionica čija izgradnja je financirana postotkom uplaćenih kazni, a samu izgradnju vodili su talijanski zidari i zatvorenici, počele su akcije skupljanja pasa za potrebe vojske, a đaci skauti skupljaju metal po gradu (kotlove, mjedena gladila, tave, poklopce, svjetiljke i druge sitnije proizvode) također za potrebe vojske.

Kulturni život u Požegi obilježile su različite dobrotvorne zabave i koncerti koje organizira Crveni križ.

Ratnu 1916. u Požegi je obilježila daljnja nestašica kovina; zabranjuje se izvoz starog željeza, a nastavlja se sa sakupljanjem metala pa na red dolaze i crkvena zvona. Te godine organizirane su inspekcije zbog utvrđivanja potrošnje električne energije u kućanstvima jer su zbog suše ograničenja bila prijeko potrebna. Pokušala se smanjiti potrošnja električne energije te je tako utvrđeno da su u većini domaćinstava žarulje gorjele u svim prostorijama i cijele noći. Požežani su trošili puno električne energije jer su imali vlastitu hidroelektranu u Kuzmici. Zbog nestašice metala skupljale su se stare žarulje pa i onda ako su bile razbijene. Osjeća se i nestašica hrane, dolazi do ograničenja klanja svinja te se bilježe jako visoke cijene svinjskog mesa i masti.

Dinamiku kulturnog života čine različiti koncerti koje su organizirali gimnazijalci (prihod je išao potpori obiteljima 28. domobranskog pješ. puka te 78. c i kr. pješ. puka), prodajne izložbe ručnih radova u organizaciji Dobrotvornog gospojinskog društva (prilog je išao za ratne invalide), a zabilježeno je kako su požeški gostioničari dali veliki novčani prilog, također za invalide:

Prošli petak uputiše se ovdašnji gostioničari sa nekim prijateljima u Veliku na prvi ljetni skupni izlet. U dobrom raspoloženju nisu se naši gostioničari nikad oglušili svojim rodoljubnim dužnostima, pa se tako i kod ove zgrade sabrali na prijedlog g. Goršetića svotu od K 67 – za naše ratne invalide, koju je svotu predsjednik gostioničarske zadruge g. Jakob Fabijan uručio gostioničarskom savezu, koji je ovu svotu dostavio Hrv. Zitinom domu za potporu hrvatskih ratnih nemoćnika.¹³

Dobrotvorni koncerti organizirali su se i šire u požeštini:

Kako smo već javili, gđa. Debeljak, supruga kotarskog liječnika u Pleternici, priredila je koncert te je čista dobit namijenjena siročadima i udovima palih junaka. Ovom prilikom zahvaljuje se prirediteljica svim gospodjama i gospodi, koji su zabavu pohodili i pridonijeli, da se mogla pomenutoj svrzi lijepa svotica namaknuti... Lijepa hvala vitezu Ernestu, gosp. Kapelniku Krestinu, gdji. Barić i gdjici Bahlke koji su svojim umjetničkim predavanjem općinstvo zadovoljili. Lijepa hvala gosp. Holubu, koji je besplatno glasovir udesio.¹⁴

Odlikovanja Crvenog križa iz ruku nadvojvode Franje Salveta primio je povjerenik Vlade za županiju Dragutin vitez Trnski, a ostalim odlikovanim gđi. Wandi Trnski, predsjednici podružnice Crvenog križa u Požegi, gradonačelniku dr. Edi Kürschneru, dr. Vilimu Pollaku, gradskom fiziku te još nekolicini građana za požrtvovnost za vrijeme rata u korist ranjenika odličja je uručio vitez Trnski na posebnoj svečanosti:

Veoma sam sretan, što Vam mogu danas zamoljen od centrale Crv. križa u Zagrebu izručiti previšnja odlikovanja, podijeljena članovima, koji su od prvog dana rata intenzivno i ustrajno vršili svoje dužnosti u bolnicama podružnice Crv. križa. Od prvog dana, kako su došli ranjenici u ovaj grad, podružnica je Crv. križa nastojala, da budu naši

---

¹³ *Glasnik županije požeške*, 1916., broj 28.

¹⁴ *Glasnik županije požeške*, 1916., broj 22.

*ranjenici što bolje opskrbljeni u svakom pogledu u našim bolnicama. A kako i ne bi to činila, kad su ti ranjenici vojnici našeg premilostivog kralja i vladara Franje Josipa I kojega da svemogući Bog uzdrži do krajnjih granica ljudskog života. Živio kralj!*¹⁵

Ratne 1916. godine u *Glasniku* se bilježe vijesti i o odličjima vojnika: *Kako doznajemo, nekoliko je odlikovanja stekao vodnik opkoparskog bataljuna Jakob Blau, sin našeg sugradjanina Ljudevita Blaua, koji je također već gotovo godinu dana u vojničkoj službi. Jakob Blau pošao je na bojno polje s prvom hodnom satnijom na srpsko bojište, gdje se protiv ljutoga dušmanina cijelo vrijeme hrabro borio s ostalim svojim drugovima. O Božiću 1914. krenuo je na sjeverno ratište gdje se i danas nalazi. Za svoje junačko držanje kao i za savjesno vršenje dužnosti odlikovan je srebrnom kolajnom prvog i drugog razreda (dva puta) i brončanom kolajnom. Čestitamo!*¹⁶

Nastavljaju se informacije o ratnim odlikovanjima:

*Njegovo je veličanstvo u priznanje hrabrosti pred neprijateljem i zasluga u ratu stečenih podijelilo previšnje pohvalno priznanje Antunu Mihelčiću, prič. por. 96. pješ. puka; zlatni križ za zasluge na vrpci kolajne za hrabrost Ferdinandu Nikoliću, poruč. izvan sl.; zlatni križ na vrpci kolajne za hrabrost Aleksandru Jovanoviću, prič. ljekar. akcesistu 5 ul. puk.*¹⁷

Tijekom 1917. godine Požega broji oko 5300 stanovnika, od čega su ranjenici smješteni u gradu činili 10 posto. Dugo trajanje rata ostavilo je traga na osiromašenom stanovništvu Požege, slijedom toga u *Glasniku* je objavljena odluka Gradskog poglavarstva:

---

¹⁵ *Glasnik županije požeške*, 1916., broj 32.

¹⁶ *Glasnik županije požeške*, 1916., broj 41.

¹⁷ *Glasnik županije požeške*, 1916., broj 12.

Opaženo je da neki poslodavci osobito maloposjednici kod sebe uposlenim ratnim zarobljenicima daju kruha u preobilnoj mjeri, dok u nekim krajevima žiteljstvo i s oskudicom najnužnije hrane stradava. Da se toj nepodopštini doskoči, obnalazi županijsko povjerenstvo odrediti da se ratnim zarobljenicima ne smije davati veći obrok kruha od 500 gr. na dan. Kruh mora biti dobar i zdrav te po kakvoći onakav, kako ga jede domaće radništvo. Točno izvršavanje ove naredbe po poslodavcima nadzirat će ovom povjerenstvu dodijeljeni nadzorni časnik. Protiv ratnih zarobljenika koji bi eventualno obustavom rada htjeli iznuditi veće obroke kruha, postupat će se sa svom strogošću.¹⁸

Neimaština je poprimala sve veće razmjere pa su se uveli kuponi za kruh i šećer (o nestašici šećera svjedoči odluka o korištenju saharina umjesto šećera u kavanama i slastičarnicama):

Poskupljenje šećera u aprovizaciji, budući da je šećer poskupio, grad. Poglavarstvo poziva sve koji su dobili iskaznicu na šećer za razdoblje od 15. 4. do 15. 5. da do konca travnja nabave šećer u gradskoj aprovizaciji jer povišena cijena 30 filira po kilogramu stupa na snagu danom 1. svibnja 1917.¹⁹

Doznake za šećer davat će se dne 16. 18. i 19. svibnja svaki put prije podne od 8-12 sati po 500 iskaznica na dan.²⁰

Akcija skupljanja metala proširila se na brave, kvake, ključanice i druge sitne metalne predmete:

Prodaja bakrenih i metalnih predmeta, u petak primat će se kod Grad. poglavarstva još nepredani predmeti od mjedi i bakra. Pozivaju se svi koji te predmete predali nisu, da iste predadu jer će se rekvirirati

---

¹⁸ *Glasnik županije požeške*, 1917., broj 16.

¹⁹ *Ibid.* pod 17.

²⁰ *Glasnik županije požeške*, 1917., broj 19.

*ponovno te će bez odštete morati pronadjene predmete predati i bit će kažnjeni.*²¹

Od kulturnih događanja zabilježena je predstava Gundulićeve *Dubravke*, u izvedbi gimnazijalaca priređena u Grabriku:

*Kako smo nedavno javili, mladež ovdašnje gimnazije priredjuje zabavu pod pokroviteljstvom Dragana viteza Trnskog, koje je čisti prihod namijenjen zakladi za ratne invalide domaće 28. dom. pješ. puk. Na programu je Gundulićeva pastirska igra Dubravka s pjevanjem i glazbom, a prikazivat će se u ubavom Grabriku. Poslije toga prikazivanja bit će pučka svečanost, kod koje će svirati vojnička glazba, a prodavat će se janjetina, prasetina, kobasice, kolači, vino itd. Stvari što će se prodavati kod pučke svečanosti, sastojat će se od darova, a kako baš od ovih darova može ući najviše prihoda od zabave, zamolit će se odličnici i imućnici u gradu i okolini, da svojim bilo kakvim ma i najmanjim darom priteknu plemenitoj namisli u pomoć.*²²

U Županijskoj vijećnici koncert je održao violinist Zlatko Baloković. Napokon će i grad Požega imati prilike da čuje toga hrvatskog umjetnika. Kako je posebnim oglasima općinstvu javljeno, g. Baloković priredjuje 5. svibnja u velikoj županijskoj dvorani koncert s poznatom umjetnicom Margaritom Löwit. Naše će općinstvo jamačno listom pohrliti k ovoj zabavi, to više, što je dio prihoda namijenjen ratnim humanitarnim svrhama. Zlatko Baloković slavio je na svojoj turneji po Italiji, Njemačkoj i drugim zemljama prave trijumfe, pa ga sve novine jednako hvale i zovu punokrvnim umjetnikom. Program je ovaj Beethoven: IX sonata (Kreuzer): Adagio, Presto, Andante con variazioni, Finale Z. Baloković, M. Löwit. 2. Chopin: G moll Balada, Margaritom Löwit. 3. Sarasate: Romanza andalusa, Moskowski: Guittarre,

---

²¹ Ibid. pod 17.

²² Ibid. pod 19.

*Bazzini: La ronde des Cuttins, Z.Baloković, 4. Rachmaninow: Prelude G moll, Parafraza, Joh. Strauss: Na modrom lijepom Dunavu, Margaritom Löwit. 5. Sarasate: Zingaresche, Z.Baloković. Ulazne cijene jesu K 6, K4, K3, K2, djaci i vojnici 1K. Ulaznice se dobivaju u knjižari L.Glivetić.*²³

*Kazalište u Požegi: Članovi gradskog varaždinskog kazališta dolaze u naš grad te će dne 22. o. mj. dati prvu predstavu u dvorani Urania kina. Prikazivat će se Faun.*²⁴

Požežani su organizirali svečanost za Uskrs praćenu izložbom tadašnjih likovnih umjetnika. Došlo je do promjene u zdravstvenom sustavu pa je gradsku bolnicu zamijenila županijska za čiju je potrebu grad osigurao osam hektara zemljišta, nešto financijskih sredstava i 15 godina besplatnu struju. Već spomenutu nestašicu potpomogla je velika suša koja je dovela do propasti poljoprivrednih kultura, a jedino voće koje je urodilo bile su šljive pa se četvrtina sirovina morala upotrijebiti za izradu prehrambenih proizvoda (džemova, pekmeza i slično). O paničnoj situaciji govori činjenica da su ljudi iskapali nezreli krumpir te uništavali ionako skromne plodove. Tradicionalna božićna akcija prikupljanja pomoći za vojnike na bojišnici nije se održala u tom obliku. Naime, organizirane su akcije za pomoć najsiromašnijima u gradu među kojima su se isticali učenici i djeca pa im je poklonjena odjeća.

*Dobrotvorno gospojinsko društvo, ugledno je ovo naše društvo i ove godine nadarilo o Božiću pored druge mladeži i lijep broj (3) učenika gradske dječjačke pučke škole potpunim odijelom i obućom, a znatan je broj učenika nadaren samo obućom.*²⁵

---

²³ *Glasnik županije požeške*, 1917., broj 17.

²⁴ *Glasnik županije požeške*, 1917., broj 20.

²⁵ *Glasnik županije požeške*, 1917., broj 50.

Posebnu skupinu činila su novopridošla djeca iz Dalmacije i Istre koja su došla zbog nedostatka hrane u matičnim područjima.

10. ožujka priredilo je naše vrlo zaslužno gospojinsko društvo čajanku u korist siromašne djece iz Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine. Kako je to bila prva zabava takove vrste uspjela je posve dobro, te je trud i rad odbora gospojinskog društva lijepim uspjehom bio ovjenčan. Mala dvorana u svratištu Janjetu napunila se već u 5 sati atmjenim općinstvom (pretežno gospodje) koje je uz izvrsno priredjeni čaj dobilo jošte i razna hladna jela i raznovrsna vina. Ne žaleći truda, da se općinstvo samo što bolje zabavi, priredio je odbor i glazbeni dio koje je uvježbao naš revni kapelnik R. Krestin sa svojim učenicama, a i odbornica gdja. Maksa Predragović.²⁶

Kraj godine obilježila je vijest kako dotadašnjeg župana Dragana pl. Trnskog zamjenjuje gradski senator grada Zagreba Vasilije Belošević, a imenovalo ga je Njegovo veličanstvo. Početkom 1918. godine *Glasnik* je objavio zanimljive statističke podatke iz bolnice u Požegi:

Statistika gradske javne bolnice u Požegi, koncem god. 1916. preostalo je na liječenju 47 vojnika i 5 gradjanskih osoba: svega 52 osobe. Tečajem godine 1917. bilo je na liječenju 488 vojnika, 96 gradjanskih, 61 zarobljenih i 41 ženska, svega 686 osoba. Tijekom godine 1917. otpušteno 630 osoba i to: vojnika 453, zdravih 392, oporavljenih 39, neizliječenih 4, umrlo 17, otpremljeno u drugu bolnicu: gradjana 82. U koncu 1917. god. preostaje u bolnici 35 vojnika, 14 gradjana i 3 zarobljenika.²⁷

Ulazak u posljednju godinu Velikog rata donio je nove naglaske u unutarnjoj dinamici grada. Prije svega, smanjena su ograničenja pa se više nisu skupljala crkvena zvona:

---

²⁶ *Glasnik županije požeške*, 1917., broj 11.

²⁷ *Glasnik županije požeške*, 1918., broj 2.

Crkvena zvona se neće više skidati

Ministar rata je ovih dana izjavio kako se crkvena zvona neće više skidati jer se u novoosvojenim krajevima našlo toliko kovina, da naša zvona mogu ostati poštedjena.²⁸

Pojačale su se brojnost i kvaliteta kulturnih događanja kao u vremenu prije rata:

Požeški akademičari i časnički zbor postaje Požega priređuje 16. siječnja 1918. koncert s plesom uz sudjelovanje zagrebačke domobranske glazbe pod osobnim ravnanjem kapelnika Muhvića. Čisti prihod namijenjen je u dobrotvorne svrhe, u korist Szurmayerovog fonda za siročad palih ratnika i za hrvatsku i srpsku djecu iz Bosne.²⁹

Gospodjica Nožinić, Požežanka, pijanistica i gdjica Franova priređuju u kolovozu glazbenu večer. Poblize ćemo saopćiti o programu u svoje vrijeme. (29)

U Požegu su, osim djece iz Istre i Dalmacije, pristigla djeca iz Slovenije:

Slovenska ratna siročad u Požegi, 17. o. mj. prispjelo je u Požegu 74 što muške što ženske djece iz Trsta i okolice na prehranu.... Od 74 djece što su stigla, 50 se nastanilo u Požegi, a ostali su otpremljeni u Kutjevo. Hvale vrijednim nastojanjem domaćega odbora Gospojinskog društva te učiteljica i učitelja, što se nalaze sada u većem broju u Požegi pošlo je za rukom udobno smjestiti spomenutu slovensku djecu u kućama požeških gradjana. Predstojništvo samostana milosrdnih sestara sasvim je spremno ustupilo svoje prostorije za privremeni stan rečene se poskrbilo i za kuhanje jela, što se namaklo dobrovoljnim darovima medju požeškim domoljubnim gradjanstvom. Pored darova u naravi sabralo se u istu svrhu oko 400K gotovine. Pribroje li se ovoj

---

²⁸ *Glasnik županije požeške*, 1918., broj 4.

²⁹ *Ibid.* pod 26.

slovenskoj siročadi još i ona djeca iz Bosne, Hercegovine, Dalmacije i Like, što se već otprije nalaze u nekim našim kućama, valja priznati da je Požega izvršila svoju dužnost u pogledu ovoga općeg rodoljubnog nastojanja za prehranu naše djece što je bolje mogla. Kako čujemo, smješteno je u požeškom kotaru 700 djece na prehranu, u požeškoj županiji 2000, a u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji 17.000 ratne siročadi.³⁰

Nekoliko mjeseci u Požegi su obitavali mađarski domobrani koji su pomagali oko poslova u vinogradima. Kraj rata Požega biva suočena s pljačkanjem i paleži. Razlog za ovakve postupke krije se među brojnim prebjezima iz vojske okupljenima pod nazivom Zeleni kadar. Vrhunac je bio u listopadu 1918. kada pobunjeni vojnici dijele tisuću pušaka Zelenom kadru i ruskim zarobljenicima. Dolazi do napada na branu na Orljavi i Požega ostaje bez struje. U samom gradu pljačkaju radnje i trgovine, a nakon vijesti o dolasku vojske, odlaze prema Novoj Gradiški. Pod Zelenim kadrom stradali su župni domovi u Trenkovu, Kaptolu i Ivanindvoru, dok su spaljeni župni dom u Stražemanu i Turkovićev dvorac u Kutjevu.

Glasnik županije požeške revno bilježi sve događaje i svjedoči o činjenici kako je Prvi svjetski rat promijenio živote Požežana. Mnogi su sugrađani izgubili najmilije na različitim bojištima svijeta, a još je više bilo ranjenih, invalida i nestalih. U gradu su živjeli zarobljenici (ponajviše Rusi), osjetila se neimaština u namirnicama, smanjenom broju kulturnih događaja i raznim ograničenjima. No, građani su krajem rata započeli s obnovom i povratkom u predratnu gradsku kolotečinu.

---

³⁰ *Glasnik županije požeške*, 1918., broj 29.

LITERATURA

- Đurčević, Goran, »U zrcalu prošlosti – Stoljeće velikog rata«, *pozeski.hr/ kategorija/kolumnisti*, 2014.
- Glasnik županije požeške. List za pouku, gospodarstvo, zabavu, društveni i javni život*, godište 1914., br. 1-48.
- Glasnik županije požeške. List za pouku, gospodarstvo, zabavu, društveni i javni život*, godište 1915., br. 1-53.
- Glasnik županije požeške. List za pouku, gospodarstvo, zabavu, društveni i javni život*, godište 1916., br. 1-50.
- Glasnik županije požeške. List za pouku, gospodarstvo, zabavu, društveni i javni život*, godište 1917., br. 1-52.
- Glasnik. Službeni organ mjesnog odbora Narodnog vijeća u Požegi*, godište 1918., br. 1-46.
- Kempf, Julije, *Požega. Zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi. Za povijest slob. i kr. grada Požege*, Štamparija »Hrvatske tiskare i knjižare«, Požega, 1910.
- Radonić, Tomislav, »Povijest novinarstva u Požegi«, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, Zagreb-Požega, 2011.

WORLD WAR I THROUGH THE ARTICLES OF *POŽEGA COUNTY
HERALD*

A b s t r a c t

Požega County Herald was published continuously throughout the period from 1904 till 1919. Editor in chief was Požega's printer Lavoslav Klein. From 1904 until 1918 Adolf Hoffer was the editor. This paper will cover the period of World War I through the sections; War News (next to reports on battles won and lost, this paper gives special regard to columns on imprisoned, killed and honored citizens of Požega), Letters from the battlefield (letters from soldiers to their ladies, parents and friends), news on the Hospital of Red Cross and many actions undertaken by the Red Cross in Požega area. There are also various fund raising actions undertaken by schools, organizations and citizens in order to help the troops. The spirit of those times and surprisingly rich social life of the war years in Požega will be analyzed through the Social section of the herald.